

DE IMPERIAAL IN DE 18E EEUW: GELDESTUK OF REKENMUNT?

HANNEKE DAS-HORSMEIER

In „Brabants Heem” 1983/IV ¹⁾ werd om hulp gevraagd bij de vertaling en verklaring van „Ex imperialibus. . .”, de aanhef van een inscriptie op een zilveren avondmaalsschotel uit 1728 van de Hervormde Gemeente te Vught.

In 1728 werd het huwelijk van een niet in de inscriptie genoemd echtpaar bevestigd, hoogstwaarschijnlijk in het kerkje op de binnenplaats van het fort Isabella in Den Bosch. Het huwelijk werd gesloten „tempore extra ordinario” (onder buitengewone omstandigheden). Als dank schonk het echtpaar genoemde kerk „imperialen”, waarvan de garnizoenspredikant de schotel na omsmelten liet vervaardigen of waarmee hij deze bekostigde.

REACTIES

In „Brabants Heem” 1984/I werden twee reacties geplaatst: *Drs. M. van der Wijst* dacht aan omgesmolten zilveren keizerlijke munten, en *H. Beex* aan Russische munten, mogelijk geschonken door bij het huwelijk betrokken Russen. De namen in het trouwregister wijzen echter niet in die richting, en de Russische imperialen zijn van later datum, zoals ik naderhand hoorde van:

Drs. P. Eliëns, secretaris van de Numismatische Sectie van het Noordbrabants Genootschap. Het leek hem onwaarschijnlijk, dat het om een bepaald soort geldstukken zou gaan. In 1728 waren de imperialen van keizer Frederik II (Hohenstaufen, Zuid-Italië, eerste helft 13de eeuw) al zeer oud en zeldzaam. Ook de gouden munten die Keizerin Elisabeth Petrovna in 1755 in Rusland invoerde en die „imperialen” genoemd werden, komen uiteraard niet in aanmerking. Uit de belangrijke plaats die de imperialen als beginwoorden in de tekst innemen, leidde *Drs. Eliëns* af, dat wellicht een Keizer van het Roomse Rijk bij de totstandkoming van het huwelijk betrokken geweest is. Zo leek hem een innerlijk verband tussen „ex imperialibus” en „tempore extra ordinario” aanwezig (m.i. moeten we niet teveel waarde hechten aan de plaats van „ex imperialibus”: er is duidelijk zó met de tekst geschoven, dat die in een ruitvorm gegraveerd kon worden).

De schotel is in het voorjaar van 1985 te zien geweest op de *tentoonstelling „Zilver uit 's-Hertogenbosch”* en de problemen rond de vertaling werden in de catalogus ²⁾ besproken. Hierop kwamen helaas geen reacties.

In een tweede brief attendeerde *Drs. van der Wijst* op:

- a. een visitatierapport van het bisdom Roermond voor het land van Valkenburg uit 1705, waarin staat, dat de pastoor van Heerlen uit de tienden 42 imperialen ontving voor zijn plicht, door hem persoonlijk op plechtige feestdagen te verrichten (d.w.z. de verplichting zijn parochianen op die dagen de gelegenheid te geven de voorgeschreven H. Mis bij te wonen). ³⁾
- b. een artikel in het tijdschrift „Het land van Herle”, waarin „viginti imperiales” genoemd worden bij inkomsten van een kapelaan in 1737. .

Het blijkt te gaan om een specificatie van inkomsten, verbonden aan een kapelaansplaats in Heerlen en het nabij gelegen Welten. De specificatie staat in een in het latijn gestelde brief van de Heerlense pastor A. Quaadvliegh d.d. 5 juli 1737 en luidt in vertaling: „Twintig imperialen per jaar uit de parochie (nl. van Heerlen), ongeveer vijftien vanwege het bineren (d.w.z. tweemaal de H. Mis opgedragen op dezelfde dag) in Welten, samen met de vrije missen van dag tot dag, tenslotte de maaltijd bij de Eerwaarde Heer Pastoor voor de hulp in de (ziel-)zorg”.¹⁾

Tenslotte kwam er dit voorjaar een belangwekkende reactie binnen van Drs. H.W. Jacobi, directeur van het Koninklijk Kabinet van munten, penningen en gesneden stenen.

Zijn zoeken was steeds gericht geweest op een eigentijdse (1ste helft 18de eeuw) munt van de Oostenrijkse Nederlanden: Karel VI werd immers in 1711 Rooms Keizer en voerde als zodanig de titel imperator. Nadat naspeuringen in muntverordeningen, koerslijsten en koopmansboekjes uit de 18de eeuw geen resultaat opgeleverd hadden, dwongen daarna bovendien de al in 1705 vermelde imperialen in Heerlen tot zoeken in een andere richting: *mogelijk werd in de 18de eeuw met een imperiaal niet een nog in omloop zijnd geldstuk, maar een „rekenmunt”, d.w.z. een bepaald bedrag dat niet overeenkwam met een toenmalige munt, maar mogelijk gebaseerd was op de waarde van een vroegere Nederlandse of in Nederland veel gebruikte munt. Een logische kandidaat zou dan een munt van Karel V zijn: hij was immers de enige heer der Nederlanden die ook keizer was. Deze suggestie werd door de literatuur echter niet onderbouwd: geen handboek of catalogus over de munten van Karel V noemt de imperiaal. De benaming „impériale” bleek echter wel voor te komen in een boekje over muntgewichten²⁾: „Impériale de Flandre de Charles Quint”. De bijbehorende beschrijving en afbeelding van deze „impériale” maken duidelijk, dat het gaat om een muntgewichtje voor de gouden reaal van Karel V, geslagen van 1521 tot 1556; de reaal had bij zijn introductie een waarde van 60 stuivers. De in de 18de eeuw vermelde imperiaal zou dan kunnen staan voor een bedrag van 60 stuivers = drie gulden, en past op die manier als rekenmunt goed tussen het „pond Vlaams” (= zes gulden) en één gulden.*

Vermeldingen van imperialen in archieven blijven echter welkom, vooral indien daarbij de waarde in guldens en stuivers genoemd wordt. Hopelijk kan zo de veronderstelling van het Penningkabinet nader onderbouwd worden.

Noten

- ¹⁾ „Brabants Heem” 1983/IV, pagina 214 en 215, met de volledige latijnse tekst, vertaling en foto.
- ²⁾ Catalogus „Zilver uit 's-Hertogenbosch”, Noordbrabants museum, 's-Hertogenbosch, 1985, pagina 238 en 239.
- ³⁾ Oud-archief bisdom Roermond, part. 76, „42 imperiales propter officium personae diebus solemnibus ab ipso pastore peragendum...”

- 4) „Het land van Herle” 1982/1, art. W.A.J. Munier: „De benoeming van Dionysius Penners tot pastoor van de Sint Pancratius in Heerlen in 1792”, pagina 13, noot 22: „Viginti Imperiales ex Communitate annue, de binatione in Welten circiter quindecim, una cum missis liberis in dies, finaliter mensam apud Rndum Dm (= Reverendum Dominum) Pastorem pro cura subsidiaria”.
- (met dank aan Drs. Knippenberg die behulpzaam was bij de vertalingen).
- 5) A. Dieudonné, „Manual des poids monétaires”, Parijs 1925, nummer 172.

In memoriam August van Breugel

Op 27 juni is August van Breugel overleden, 82 jaar oud. Hij was erelid van het bestuur van Brabants Heem, en dat betekent, dat hij een van de pioniers is van de beweging. Een man die in zijn levenstijd veel energie besteed heeft aan verkenning en verdieping van de heemkennis, in allerlei opzichten. En er blijven na zijn dood heel wat tekenen van zijn arbeid overeindstaan. Het kasteel Dommelrode, in al zijn sobere eenvoud een waardig Roois gemeentehuis, is een van die tekenen: August van Breugel was de architect van de restauratie. Kasteel Henkeshage en de Rooise „knoptoren” zijn twee andere gebouwen die zijn naam in herinnering houden. Maar het kleinste is het mooiste: het Sint Paulus Gasthuis. Als heemkundige heeft hij jarenlang geijverd voor het behoud van die groep witte armenhuisjes, zo’n markante relict uit Roois verleden; als architect heeft hij op de restauratie ervan toezicht gehouden en als wetenschapsman heeft hij ze een bestemming gegeven: het mutsenmuseum.

Wie dat mutsenmuseum ooit bezocht heeft en de Stichter August van Breugel niet gekend heeft, moet wel een heel andere voorstelling van hem hebben dan de werkelijkheid was. Want die gladgestreken hagelwitte mutsen met hun poffers van rafijne tule en kant en haast gewichtloze materialen, met hun teergekleurde bloemetjes en strikjes, roepen een wereld op waarin de forse gestalte van August met zijn brede schouders en ruige baard moeilijk te plaatsen is.

Toch paste het wel bij zijn karakter: hij hield van ordelijkheid en precieze dingen en hij was een echte verzamelaar (bidprentjes, postzegels, kranteknipfels). En een doorzetter. In 1959 al was hij op het idee gekomen bij de opening van een heemtentoonstelling, met daarin een soort „atelier” van een mutsenmaakster: het idee om heel Brabant af te reizen om mutsen op te sporen en mutsenmaaksters te ondervragen. In de loop van de tien tot vijftien jaar dat hij daarmee bezig was, verwierf hij een grote deskundigheid, verzamelde hij vele unieke mutsen en kreeg hij stof genoeg bijeen voor een boek. En ondertussen wist hij ook nog gedaan te krijgen, dat het Sint Paulus Gasthuis opgekocht werd door de gemeente, gespaard bleef voor de sloop, gerestaureerd werd en ingericht werd als museum. En als voorzitter van de heemkundekring „De Oude Vrijheid” wist hij de leden enthousiast te maken voor het project, zodat veel vrijwilligers veel vrije tijd besteed hebben aan het schoonmaken en inrichten van „zijn” mutsenmuseum, zijn mooiste monument. Ofschoon toch ook het boek dat hij daarna schreef, „Brabantse mutsen uit grootmoeders tijd” nog lange jaren een gezagvol werk zal blijven, vanwege de vele wetenswaardigheden die hij aan de nog levende mutsenmaaksters heeft weten te ontfutselen.

Hij had nog graag een boek afgemaakt over de Rooise monumenten, waarmee hij de laatste jaren bezig was. Hij was van beroep timmerman, dat ambacht had hij van zijn vader geleerd; zelf heeft hij zich door studie en scholing opgewerkt tot architect. Zodoende was hij dé man voor restauratie van oude Rooise gebouwen; hij wist uit eigen ervaring, hoe de vroegere constructies gemaakt werden. Hij heeft er veel van opgetekend, maar veel wetenswaardigheden uit het vroegere ambacht zijn met zijn dood ook verdwenen. Hij vertelde er graag over. Hoe zo'n „gebont” van een boerderij gemaakt werd, liggend op de grond. De langwerpige vierkante „gaten” in de staanders werden in het natte hout met de beitel uitgekapt. De afgeplatte punten van de dwarsbalken (de „pennen” die precies in de „gaten” moesten passen) werden met de handzaag gemaakt. Als de pennen en de gaten in elkaar geschoven waren, werden ze vastgezet met houten pinnen dwars erdoorheen. De boorgaten, waar de pinnen door moesten, werden zo aangebracht, dat ze net niet helemaal op elkaar pasten. Zodoende wrongen de pinnen bij het inslaan de dwarsbalk en de staander nog vaster aaneen. — Dat zijn wetenswaardigheden die ook wel in de boeken staan; maar niet wat August erbij vertelde: „En dan maar hijsen”, lachte hij. Het zalige gevoel van de echte ambachtsman, bij het intimmeren van die pinnen: iets gemaakt te hebben met eigen handen dat er voor eeuwen oervast stond: dat onverwoestbare eikenhouten geraamte van de oude Brabantse boerderij.

August van Breugel was een groot Brabander. Behalve voorzitter van de Rooise heemkundekring heeft hij ook vele jaren zitting gehad in het Stichtingsbestuur van Brabants Heem. Bij zijn afscheid is hij zowel door „De Oude Vrijheid” als door de Stichting tot erelid benoemd. Van het gemeentebestuur van Sint-Oedenrode kreeg hij de Zilveren Legpenning. Van de Koningin: de Gouden Eremedaille van de Orde van Oranje Nassau. En hij droeg met ere het Oorlogsherinneringskruis 1940-1945.

Een van die verhalen over mutsenmaaksters uit zijn boek (blz. 121) heb ik altijd onthouden, omdat hij toen de pech van zijn leven had en diep teleurgesteld was. Het verhaal gaat over een vrouw die veel prachtige mutsen had, maar August mocht er alleen naar kijken: „Nee mijnheer, ik heb tien dochters en vijf zonen grootgebracht. Als ik dood ben krijgt elke dochter een muts, maar dan blijft er voor U niets over. Ik verkoop er geen een.” Wat moet je dan doen, vraagt August zich later af. En hij schreef in zijn boek: Je bedankt, neemt afscheid en gaat heen, in de hoop dat de dochters de geste van hun moeder blijvend zullen waarderen.

Ik denk, dat hij met die gedachte ook heengegaan is uit deze wereld: in de hoop dat de Brabantse „dochters” dat ergoed van hun moeders zullen weten te waarderen. Vooral de mutsen.

H. Beex